

Halldór Laxness og dansk kommunisme
af Morten Thing

[Halldór Laxness og danskur kommúnismi, Jón Ólafsson (red.): *Ekkert orð er skrípi ef það stendur á réttum stað. Um ævi og verk Halldórs Laxness*, Hugvísindastofnun Háskola Íslands, Reykjavík 2002, s. 139-153.]

I Halldór Laxness' forfatterskab spiller overgangen fra katolicisme til kommunisme og udformningen af kommunismen en nøglerolle. I denne proces spiller Laxness' relationer til en række danske kommunister en vigtig og efter min mening underbetonet rolle. Jeg skal forsøge at tegne et billede af disse relationer.

Laxness begynder sin selvbiografi *En digters opgør*¹ med sit ophold i klostret Saint Maurice de Clervaux i Luxemburg, hvortil han ankom den 21. marts 1923. Det viser ikke mindst hen til opholdets store betydning i tydingen af hans liv. I dette ophold spiller 3 danskere en rolle: digteren Johannes Jørgensen, fordi han skaffede Laxness ind på klostret og to andre søgende, Knud Holmboe og Konrad Simonsen. Om Simonsen skriver han: "I sit hjemland var han blevet berømt på grund af sin nedsabling af den kloge olding Georg Brandes, og i overensstemmelse med dette gjorde han mig, en tyveårig grønskolling, til sin lærefader, og han blev siden min gudsøn. Han lagde ikke skjul på, at han var homoseksuel, og gav i den anledning klostrets novicer et læs spisechokolade den dag, han blev døbt. Broder Kok fik fat i det og anvendte det til suppe. Konrad Simonsens sandhedstørst blev ikke lægt i pavetroen. Han fortsatte med at søge og drog til Afrika, hvor han kom i forbindelse med Saharamissionen og gik den til hånde. Deres menighed bestod for størstedelen af hankatte, som de havde i bur." (s. 13)

Denne koncentrerede historie skjuler næsten det den siger bag ved sit fantastiske ydre og historien er meget mere kulørt end dette korte format tillader at vise. Laxness havde, da han skrev sine erindringer, allerede tidligere fortalt historien i essayet 'Leitinn að sannleikanum', som udkom i samlingen *Dagleið á fjöllum* (Reykjavík 1937). Men i ordene "lærefader" og "gudsøn" ligger antydningen af den enorme betydning Simonsen fik på den tyveårige grønskolling.

Konrad Simonsen (1876-1945) var litterat og dr. phil. 1909 på en afhandling om Goethe.² Hans homoseksualitet var formentlig med til at bestemme hans meget omflakkende liv og hans position som outsider. Men ikke mindst hans voldsomme og antisemitiske opgør med Georg Brandes i bogen *Georg Brandes* (Kbh. 1913) gjorde ham til en paria i den lille københavnske åndselite. Simonsen var dybt påvirket af den østrigske køns-filosof og antisemit Otto Weininger og skrev i forlængelse af hans kulturopfattelse en kritik af den moderne civilisation i bogen *Den moderne Mennesketype* (Kbh. 1917). Bogen blev en bestseller og kom i løbet af to år i 11 oplag samt en svensk og en finsk oversættelse. Knut Hamsun stod i stor gæld til Simonsens bog, men drog ikke de politiske konsekvenser af kulturkritikken som Simonsen gjorde. Eller måske skal man pege på en tvetydighed i kritikken, som for Hamsun førte til en præfascistisk nationalisme, mens Simonsen selv blev kommunist. Det skete i 1918 samtidig med at også Martin Andersen Nexø tilsluttede sig kommunismen. Og Simonsen og Nexø blev venner for livet.

Simonsen var kommunist fra 1918-23 og skrev i denne perioden en tre-bindt roman

---

¹. Halldór Laxness: *Skáldatími*, Reykjavík 1963, oversat til dansk 1964.

² Se min artikel 'I søgen efter kærlighed og sandhed. Konrad Simonsen 1876-1945', i *Portrætter af 10 kommunister*, Kbh. 1996, s. 99-125.

om sin egen udvikling, som hedder *Den ny Adam* (Kbh. 1919-22). Det er den første roman skrevet af en dansk kommunist, men også en meget speciel sådan. Simonsen var i sin kommunistiske periode knyttet til *Arbejderbladet* som anmelder og deltog bl.a. i et omfattende angreb på Georg Brandes i anledning af 50-året for *Hovedstrømningsforelæsningserne*.

Efter en religiøs krise i 1923 blev han katolik og ankom i juli 1923 til klostret Saint Maurice de Clervaux. Laxness' lærefader mødte sin lærling i et vadested: han kom fra kommunismen til katolicismen, mens Laxness efter katolicismen nåede til kommunismen. Vi ved ikke meget konkret om deres møde og udbyttet af det. De forblev i forbindelse med hinanden resten af livet, men desværre er Laxness breve til Simonsen blevet solgt ud af Simonsens arkiv. Men udover den rolle Laxness tildeler Simonsen i erindringerne kan der være grund til at fremsætte to hypoteser om indholdet i begrebet "lærefader": for det første at Laxness lærer Weiningers misogyne forestillinger at kende, som ikke mindst præger *Væveren fra Kashmir*. For det andet at han lærer Simonsens radikale kulturkritik at kende og gennem den også hans fem-årige ophold i kommunismen. I denne meget formbare periode af Laxness' liv er der grund til at antage, at sammenhængen mellem kritik af den moderne civilisation og muligheden af at se kommunismen som et svar her på, som en måde at ophæve modsætningerne i en ny civilisatorisk romantik på, i høj grad kommer fra Simonsen.

Som Laxness skriver kom det til en skandale i klostret, da Simonsen den 12. juni 1924 havde indkøbt 50 pund flødechokolade til novicerne. Knud Holmboe anklagede ham overfor prioren men uden held, hvorefter han involverede Johannes Jørgensen og den danske katolske præst pastor Schindler i sagen for at få Simonsen afsløret som sædelighedsforbryder. Også en dansk avis blev brugt i kampen. Simonsen måtte forlade klostret og levede resten af sit liv en både fysisk og ideologisk omflakkende tilværelse. Da Laxness i 1934 var i Danmark i forbindelse med udgivelsen af *Salka Valka* skrev Simonsen i sin dagbog: "Halldor Laxnæs min unge katolske Gudfar er i Landet og gør stor Lykke med sin sidste Bog. Han søgte mig forgæves pr. Brev for Aar tilbage til min Søster. Jeg skulde gerne gense ham og gerne lanceres af ham og gerne have de 50 Fr. tilbage som jeg laante ham, saa ussel er mit Liv." ³ De sås igen i 1937 i København og i 1938 sendte Laxness Simonsen *Dagleið á fjöllum* med essayet om Simonsens liv (hvor han hedder Knud Sørensen). I den anledning skrev Simonsen til Nexø, at han troede at Laxness anså ham for meget blåøjet og historien er båret af en ironisk tone på grund af Simonsens naivitet. Men på en måde fremstilles den som en kvalitet, som en mangel på kynisme.

Konrad Simonsen er imidlertid næppe det eneste møde med dansk kommunisme, som Laxness er ude for. I København deltager flere islandske studenter i det kommunistiske miljø. Således er Brynjólfur Bjarnason formentlig medlem af Kommunistisk Studenterfraktion i 1920 og medlem af DKP. Flere af de islandske studenter bringer kommunismen med sig fra Danmark til Island. Herfra kan Laxness naturligvis også have modtaget påvirkninger til den ændring både litterært og politisk som sker fra og med *Alþýðubókinn* fra 1929.

Laxness peger selv på besøget i USA fra 1927-29 som det der gjorde ham til socialist og det som fuldbyrdede hans brud med katolicismen. Men da han kom tilbage til Island var der samtidig samling af de socialistiske kræfter med Kristinn Andresson som en central person, men også Brynjólfur Bjarnason var med i kredsen omkring Sovjetvennerne, De røde penne og Islands kommunistparti.

---

³ Dagbøgerne findes i Konrad Simonsens arkiv, Kgl. Bibliotek acc 1994/146.

Anden akt i historien om Laxness og dansk kommunisme starter med dannelsen af den internationale Anti-krigskomité. Initiativet kom fra Henri Barbusse, men var et kommunistisk initiativ i sommeren 1932. I Danmark blev der dannet en nationalkomité, hvor bl.a. Andersen Nexø havde sæde (men i øvrigt også Gunnar Gunnarsson) og Nexø var blandt de delegerede, som blev sendt til komitéens internationale kongres i Amsterdam den 27.-29. august 1932. Laxness deltog som repræsentant for den islandske afdeling af Internationale Arbejder Hjælp. I sine erindringer skriver Laxness, at han ikke gik ind i kommunistpartiet på Island, "jeg var uimodtagelig for en ny katolicisme, efter jeg havde opgivet den gamle. Jeg gav ikke mit navn til noget politisk parti hjemme på Island, førend det kommunistiske parti dér var nedlagt, og enkelte fra det og socialdemokratiet havde sluttet sig sammen til et nyt parti, der erklærede sig for uafhængigt af Komintern. På den anden side påtog jeg mig med glæde formandsposten i den islandske afdeling af Den internationale Arbejderhjælp." (s.91) På kongressen mødte Laxness for første gang Nexø og de fik et nært forhold til hinanden, den gamle patriark og den unge digter.⁴ Nexø var ikke medlem af DKP på dette tidspunkt, men nærmede sig det (igen efter at have meldt sig ud i 1924) mere og mere indtil han i 1937 blev medlem af CK.

Børge Houmann, Nexøs biograf, skriver, at Laxness ved flere lejligheder bad Nexø "hjælpe sig ind dels på det tyske, dels på det sovjetiske bogmarked."⁵ Det fremgår også af en brevveksling fra 1937. I juni 1937 skrev Laxness til Nexø om den netop overståede valgkamp: "Nu er det altsammen heldigt overstaet med den største valgsejr kommunisterne endnu har haft her i landet, vi har sat tre kommunistiske kandidater smukt paa plads i althinget ... socialdemokratiet er kommet i en sådan situation, at det næppe vil have nogen fremgang med sin giftige kamp mod enhedsfronten mere."⁶ Det giver jo unægtelig et andet indtryk af Laxness' forhold til det islandske kommunistparti end han ønsker i erindringerne. Nexø svarede Laxness og opfordrede ham til at danne en islandsk afdeling af Internationale Røde Hjælp. Nexø var formand for den danske afdeling og havde fra Moskva fået opfordring til at skaffe en kontakt til Island. "Ønskeligt vilde det være, om De selv overtog Opgaven. De rejser jo meget, og I.R.H. har Organisationer overalt [...] Jeg skal gærne give Statsforlaget i Moskva et Praj med hensyn til Deres Bøger." Laxness havde nemlig i sit brev skrevet: "Vore venner i Sovjet-unionen har endnu ikke gjort nogen tilnærmelser, - engang ved lejlighed, gør De maaske Deres forbindelser derovre opmærksom paa mig!". Laxness indgik i 1939 i den komité, som fejrede Nexøs 70-årsdag, et tegn på hans følelser for den gamle mand.

Her må vi se på Laxness' vej mod sit internationale gennembrud. Hans første oversættelse til noget sprog var Gunnar Gunnarssons oversættelse til dansk af *Salka Valka* fra 1934. Den næste var Jakob Benediktssons oversættelse *Frie Mænd* fra 1935. I 1936 kom *Ásta Sóllilja*, i 1937 *Verdens Lys* og i 1938 *Sommerlandets Slot* og i 1939 *Det russiske Æventyr*, i 1941 *Himlens Skønhed*. Da krigen bryder ud er han et stort navn i Danmark, men så godt som ukendt udenfor. Først efter krigen kommer oversættelser til engelsk og svensk. De danske oversættelser er tillige vejen ind på det norske og det svenske marked.

Laxness' danske forlægger var Hasselbalch, som bestemt ikke var noget progressivt eller venstreorienteret forlag. Men gennem hans danske oversættelser, men formentlig også ved bekendtskab via Nexø og møder i København, når Laxness de kommunistiske intellektu-

---

⁴ *En digters opgør*, s. 94-98.

⁵ Børge Houmann: *Martin Andersen Nexø og hans samtid 2*, Kbh. 1982, note 100, s. 402.

⁶ 28. juni 1937, Nexø arkivet, optrykt i *Breve fra Martin Andersen Nexø i udvalg og med kommentarer af Børge Houmann*, III, Kbh. 1972, s. 32.

elle. Hermed begynder tredje akt.

Mig bekendt er den første kommunistiske anmeldelse af en Laxness-bog Hans Kirks anmeldelse af *Sommerlandets Slot*, som i en stor anmeldelse i *Arbejderbladet* (29.11.38) blev betegnet som "Et Mesterværk af Laxness". Kirk henviser i indledningen til "Laxness' sidste Bog "Verdens Lys", så han kendte til de foregående oversættelser. Han skriver bl.a.: "Det straalere af Humor i Bogen, men det er en Humor, der river og ætser som rygende Salpetersyre. For hvad er den gudsforladte Flække Svidinsvik andet end det kapitalistiske Samfund, den store Verden, som kribler og krabler i en Draabe fra Muddergrøften. [...] Halldor Laxness er en stor Digter, en sand Humanist." Det var ord, som betød noget i Kirks ordbog.

Men var Laxness en stor digter, som skrev mesterværker og en sand humanist, så fik dog først med *Det russiske Æventyr*⁷ en plads i hjertekammeret hos de danske kommunister.

Laxness besøgte Sovjet første gang i 1932 og udsendte året efter bogen *I austurvegi* [I Rusland]. Bogen blev ikke oversat til dansk. I 1937-38 var han, formidlet af Nexø, den sovjetiske forfatterforenings gæst, og fik lov til at overvære Bukharin-processen, og skrev en større bog, *Det russiske Æventyr*. Hans sædvanlige danske forlægger ville ikke udgive den, og derfor udkom den på det kommunistiske Mondes Forlag. Børge Houmann skriver i sin Nexø-biografi: "Det lykkedes mig som leder af Mondes Forlag at fremskaffe 2000 kr. De blev delt ligeligt mellem Laxness og hans oversætter, Jakob Benediktsson. Bogen udkom på Mondes Forlag, der regnedes for at være kommunistisk, hvorfor kun få fandt det rimeligt at sætte sig ind i, hvad den strålende digter havde at fortælle fra Sovjetunionen."⁸

Allerede titlen angiver noget centralt: det som her berettes er helt eventyrligt. Bogen er bygget op over den kontrast, der var mellem hans to besøg. I 1932 blev han overrasket over fattigdommen, overrasket fordi han havde læst alt for meget sovjetreklame, altså kommunistiske bøger om Sovjet. Da han kom tilbage i 1937 var alt forandret. Fattigdommen var væk. Folk gik i pænt tøj, og der var ingen køer. Opdragelsen var enormt omfattende: "Undertiden virkede Sovjetunionen paa mig som en uafbrudt Søndagsskole lige fra Østersøen til Stillehavet. Hvor man end kommer hen, er de i Gang med at opdrage Masserne" (s.38). Men især industriens resultater var imponerende: "Alle Bøger om Socialismens Fortræffelighed bliver intetsigende i Sammenligning med Virkeliggørelsen af Sovjets planlagte Resultater i Letindustrien" (s.147). Det er principielt ikke Laxness imod, at man kritiserer forhold i Sovjet, det afgørende er, at man forstår "selve Hovedsagen, Marxismens Sejr, som den fremtræder i Samfundsformen, dette leninske Kunstværk, Rammen om de umaadelige Sovjetlandes Menneskeliv" (s.230).

Bogen fik en flot modtagelse i *Arbejderbladet* i en stor anmeldelse af Hans Kirk. Han roste Laxness for, at han havde indset, at hovedslaget var vundet. Det eneste Kirk var utilfreds med var, at Laxness kaldte de kommunistiske bøger om Sovjet for *reklame*. Men ellers var bogen fremragende (6.7.39). Bogen fik stor betydning, fordi Laxness startede så overraskende med at kritisere denne sovjetreklame. Dermed stillede han sig selv i positionen som *oplyser*.

Der knytter sig det særlige til Laxness' bog, at han blev inviteret med da processen mod Bukharin startede den 28. januar 1938 med stor international deltagelse. Hans overvejelser er i deres ekstreme formuleringer interessante som bevis på, hvor omfattende fordrejningen var. Han skrev f.eks.: "Det levende Billede af Kampen mellem politiske Hovedkræfter,

---

⁷. Halldór Kiljan Laxness: *Gerska æfinþyrið*, Reykjavík 1938, oversat til dansk 1939 og udsendt på Mondes Forlag under titlen *Det russiske Æventyr*. *Mindeblade*.

⁸ Houmann: *Martin Andersen Nexø og hans samtid*, 3, Kbh. 1988, s. 531.

som Processen kastede Lys over, er i sin Helhed saa imponerende, i sin Vælde saa nær i Slægt med selve Naturkræfterne, at Momenter som disse Sommensvornes moralske eller juridiske "Skyld", eller den personlige Afstraffelse, der ventede dem, i Virkeligheden bliver Bagateller, som ikke frister til Diskussion" (s.58f.). Det afgørende for Laxness er, at disse sammensvorne spillede med 170 mio. menneskers liv. Han var selv modstander af dødsstraf. Men i dette tilfælde ville det være en forbrydelse, ja "et skamløst Forræderi mod hele den fremskridtsvenlige Del af Menneskeheden" ikke at henrette de anklagede.

Der knytter sig imidlertid endnu et interessant moment til Laxness' bog, og det er, at han siden skrev et opgør med den, nemlig erindringerne *En digters opgør* fra 1963. Her skrev han om begge sine trediverophold i Sovjet: "Hvis troen er for hånden, holder forstanden mund" (s.127). Specielt om 1937-besøget skrev han: "Og dog var fattigdommen faktisk det, som man først og sidst fik øje for og det nationale træk, som man forundredes mest over, hvor man end kom i Sovjetunionen i denne stalinismens gloriøse tid" (s.228). Han skrev her om store slumkvarterer i Moskva og Leningrad og om landbrugets situation: "En lignende slendrian som landbruget under Stalin har sikkert ikke eksisteret på jorden." (s.229). Problemet er at forstå, hvorfor han åbenbart har set disse ting, men oprindelig skrevet det modsatte i sine to bøger om Sovjet. Hans afgørende forklaring er *tro*. Noget som den forhenværende katolik havde prøvet nogen gange i sit liv. Men en forklaring ligger også i denne beskrivelse af den typiske delegationsdeltager: "De havde salighedsdrømmen i blikket, når de kom, og den forsvandt ikke, hvad de end så. De hørte revolutionen tale ud af hver ting, men så på de uendelige skarer af pjalteproletariat, der fyldte landet, som kapitalismens uundgåelige rudimenter" (s.120). Skal man tro ham, lå der imidlertid også et næsten kynisk moment heri:

"Ved nærmere overvejelse fandt jeg, at denne stalinismens banale selvros tilligemed den endeløse lakering af nød og fejltagelser havde en bestemt moralsk berettigelse og var et middel i socialismens tjeneste" (s.122). Han var i hvert fald bange for at modarbejde socialismen ved at berette præcis, hvad han så. Han fortæller historien om Bukharin-processen på en lidt anden måde, men fastholder: "Jeg havde ikke skrevet således om Bucharin, som jeg gjorde, hvis jeg ikke havde troet, hvad man fortalte mig [...]" (s.262).

Efter krigen blev *Land og Folk* en slags vindue til verden for Laxness. Han blev betragtet som 'en af vores store digtere', men også som en kommunist der skulle være stolte af og gøre reklame for. I 1946 interviewede Otto Gelsted ham til *Land og Folk* som "Islands største Roman-Forfatter". Udover litteratur handlede interviewet om Laxness modvilje mod fåreavl, som han mente gjorde ham forhadet på Island. Og så om baser: "Og vi Socialister - eller Kommuniste - paa Island er rede til, at enhver Kandidat faar vor Støtte, blot han ikke sælger os til Amerikanerne." (5.7.46).

I de følgende år blev Laxness fejret hver gang en ny bog kom på dansk. Sven Møller Kristensen skrev således i anledning af *Islands Klokke*: "Det er en fantastisk Bog, drastisk og humoristisk i sin korte, knappe Stil. Den minder i mange Maader om Voltaires "Candide". Laxness har endnu en Gang vist, at han er en af Nordens store Digtere." (8.10.46).

Som Laxness var 'vores digter på Island' havde William Heinesen status som 'vores digter på Færøerne'. Men der var store forskelle alligevel. Heinesen havde så at sige fra sin debut tilhørt det kulturradikale miljø omkring Otto Gelsted, som havde introduceret ham i sit tidsskrift *Sirius* og hjulpet ham til debuten. Hans Kirk havde været forbilledet, da Heinesen havde skiftet fra lyrikken til romanen - og sidst men langt fra mindst var Heinesen som en dansk-sproget digter. Det har Laxness næppe været vild med og måske spejles dette også i en vis uvilje mod Laxness, man sporer hos Heinesen. Kan kan således i et brev til Kirk fra 1947 skrive, at han havde megen glæde af *Land og Folk*, "dog synes jeg ikke om Herdals noget smaaborgerlige Kunstbetragtninger, og Laxness' islandske Suffisance og hele Selvoptagedhed

faldt mig noget for Brystet".⁹

Laxness' 50-årsdag blev fejret på tilbørlig vis. Dels startede *Islands Klokke* som føljeton her i 1952 og blev fulgt af *Den lyse Mø* og *København brænder* som først sluttede en gang i 1953. På dagen, den 23. april, blev han fejret med en kronik af Eric Danielsen om "Islands frihedsdigter", hvor han roses for alle de ting en kommunistisk digter roses for, f.eks.: "Laxness er en digter, som ikke har afvist den udfordring, verdensbegivenhederne giver litteraturen." Og i samme nummer var der hilsner fra Karen Blixen, Hans Kirk, Hans Scherfig, Otto Gelsted og Hilmar Wulff.

Med *Organistens hus* blev Laxness direkte politik. Kirk anmeldte den og skrev: "Bogens omslag fortæller, at *Halldór Laxness ikke mindst af amerikanske kritikere* jævnlig tippes som kandidat til nobelprisen. Hvis det virkelig var tilfældet, tør det vist garanteres, at amerikanske kritikere efter denne bog vil holde sig på måtten. Det påstås, at der fra amerikansk side er udfoldet ihærdige anstrengelser for at hindre, at romanen blev oversat til andre sprog [...]. Så meget mere prisværdigt er det, at Gyldendal har holdt sig til dens fremragende litterære værdi og nu bringer den på dansk, selv om navneskiftet fra *Atomstödin*, atomstationen, til det temmelig misvisende *Organistens Hus* vel kun kan opfattes som et forsøg på at mildne de amerikanske guders vrede." (19.9.52). Hvad det var Kirk hentydede til kom frem i en kommentar han skrev en måneds tid senere. Her fortalte han at lektor i Reykjavik, Martin Larsen, havde opgivet at oversætte *Organistens hus*, da den danske gesandt i Reykjavik i Paris af en islandsk diplomat havde hørt det ønske udtrykt, at standse oversættelsen. Kirk mente at vide at det var efter amerikansk pres. (26.10.52). Det tog Martin Larsen imidlertid afstand fra og da han benyttede lejligheden til at sige noget grimt om kommunistiske intellektuelle, hvilket fik Kirk til at skrive om ham: "Han er en tidstype: den intellektuelle, hvis hoved der ikke er noget i vejen med, men som er født uden rygrad." (29.10.52).

Når Laxness var i København blev han interviewet af *Land og Folk* og det var ikke altid om fåreavl. I 1954 blev han spurgt om sin sidste rejse til Sovjetunionen: "*Jeg er jo en gammel sovjetrejsende og har tilstrækkeligt sammenligningsgrundlag til at kunne se de fremskridt, som finder sted fra år til år, fremskridt, der er blevet gennemført på trods af de forfærdelige krige, som dette folk er blevet påført.*" Hans udsagn om Sovjet var meget positive, men uden den eventyrlighed som hans anden sovjetbog havde haft. Men set i kommunistisk perspektiv blev *Det russiske Æventyr* bekræftet af Laxness udsagn om sit genbesøg. (3.1.54).

Laxness blev ganske jævnlige omtalt i *Land og Folk*. Han hørte så at sige til. Ikke kun anmeldelser af nye bøger og interviews, men også forsvar for interviews. Og udførlig omtale f.eks. af Peter Hallbergs *Den stora vävaren* af Otto Gelsted, der selv havde fået en katolsk opdragelse (23.3.55). Det kunne derfor ikke komme som nogen stor overraskelse, at Laxness i 1955 som den første fik Nexø-prisen. I *Land og Folk* skrev Kirk bl.a.: Den findes en anden litterær pris, som Gorkij aldrig fik og Martin Andersen Nexø heller ikke, og som Laxness næppe heller vil blive modtager af. Det er nobelprisen, som uddeles af en række senile, småborgerlige, ja nazistiske herrer i den urtekræmmerforsamling, der hedder "Det svenske Akademi". Kirk vender igen tilbage til den store betydning *Det russiske Æventyr* havde haft (26.6.55).

Om det var Kirks hårdhændede spådomme, der gjorde det ved jeg ikke, men det blev Otto Gelsted som under sit pseudonym, Aramis, bragte *Land og Folks* læsere den glade nyhed præcis fire måneder efter, nemlig at den senile forsamling havde givet Laxness nobelprisen. Det blev betegnet som "En sejr for fredsviljen i verden" (26.10.55). Kirk syntes dog alligevel at han måtte kommentere sagen og skrev en af sine beske søndagskommentarer ud fra

---

⁹ William Heinesen til Hans Kirk 5.6.47, Kgl. Bibliotek.

overvejelser i pressen om det var rigtigt, at Laxness ikke var kommunist: "Det gamle, svenske enevolds-akademi, *De Aderton*, har forbløffet verden ved at give nobelprisen for litteratur til den islandske digter *Halldór Laxness* skønt han både er venstreorienteret, fredsven og bitter modstander af Atlantpolitikken - ja, endog har udsat sig for amerikansk vrede ved sin bog *Atomstationen* [...]. Visse borgerlige blade er temmelig forvirrede og har nu travlt med at forsikre, at Laxness ikke er kommunist." Han henviser til akademiets sekretær, "den aldrende lyriker, *Anders Österling*", "denne mimrende røst fra de døde skibes ø", men må til slut alligevel skrive: "For selv om man kan fremhæve, at Laxness ikke er medlem af det kommunistiske parti, så er han det, der næsten er værre, nemlig en fredsdue - og tilmed af ganske særligt format." (30.10.55).

Laxness havde indtaget en plads i det danske kommunistiske panteon og hans nye romaner *Kæmpeliv i nord* og *År og dage i Brattegård* fik flotte anmeldelser med på vejen. Men en dag kom der pludselig en falsk tone: Laxness offentliggjorde i *Politiken* en række 'Tøbruds-breve', en brevveksling med en russer, Georgij Pasternak, om åndslivet i Sovjet. Og uden at være meget kritisk, stillede han dog en række spørgsmålstejn. Det gjorde det ikke bedre, at Kjeld Abell bifaldt spørgsmålstejnene, også i *Politiken*. Abell havde i mange år været en fellow traveller, men var faldet i unåde på grund af lignende spørgsmålstejn. I en søndagskommentar trak Kirk sværdet op af skeden bare for at vise det og belærte Laxness:

"Litteratur kan være farlig, maleri kan også være det. Det er netop fejlen ved en vis kategori af borgerlig litteratur, kære Halldor Laxness, at den ikke er farlig mere. Det hænger naturligvis sammen med klassekampens skærpelse, med den kapitalistiske samfunds krise.

Med al respekt for fint formede trekanter og smukt rundede cirkler, bliver mennesker ved at være, hvad de er. Man kan forherlige småborgeren, men han bliver ved med at være småborger. Man kan kolorere luderen som en madonna, hun bliver ved med at være luder, selv om hendes klienter er i millionærklassen.

Kjeld Abell har hængt sig til Halldor Laxness under Politikens hjertelige bifald, men der er unægtelig en forskel på de to. Laxness er ikke enig i alt, hvad der i kulturel henseende sker i Sovjetunionen, men selv *Politiken* må indrømme, at han går ind for *en fri kulturel forbindelse mellem øst og vest som et middel til at isolere de kræfter, der skaber en kunstig spænding imellem lande med forskellige historiske forudsætninger*. Anderledes med Kjeld Abell. Han vil overhovedet ikke diskutere med folk, *der forlængst har forskertset retten til at føre en debat*.

Det er ord, man har hørt før og fra de mest reaktionære personligheder. Man havde ikke ventet at høre dem fra Kjeld Abells mund" (10.5.59).

I sidste øjeblik var det så Abells hoved der røg for partiets sværd. For Laxness endte det ikke ved spørgsmålstejnene. Med *En digters opgør* gik han meget videre, men den bog blev ikke anmeldt af *Land og Folk*. Måske hang det sammen med at Kirk var død et par år før, måske er det en tilfældighed. Men upåagtet gik det ikke hen. I 1969 fik Laxness Sonning-prisen og det midt under studenteroprøret. Oprørerne syntes ikke Laxness skulle tage imod prisen, hvis midler var blevet til ved "udnyttelsen af et af vort lands største skampletter: bolignøden". Hans Scherfig, der havde hyldet Laxness ved 50-årsdagen skrev i *Land og Folk* en søndagskommentar, som han kaldte 'Kunstneren mellem oprørerne' med et citat fra Poul Martin Møllers berømte digt, hvor kunstneren opfordres af oprørerne til at komme ud og gøre fælles sag med dem, men han tager en knippel og "Det vared ei ret længe/ Da laae der for hans Dør/ To frisinde Drenge/ Og en lam Redacteur". Laxness er på lignende vis blevet forulempet af oprørerne. "De tider er forbi, da mesteren talte magten imod". Scherfig mindes et "uforglemmeligt forord til bogen *"Det russiske Æventyr"*", hvor han skrev at nu havde han chancen for at blive berømt og få nobelprisen, alt han behøvede var at sværte Rusland. "En menneskealder

senere, da Halldor Laxness havde fået Nobelprisen, fulgte han sin egen ironiske brugsanvisning til borgerlig bevågenhed og satte virkelig i erindringsbogen "*En digters opgør*" en tilstrækkelig drastisk beskrivelse sammen af sulten, tøjmangelen, bolignøden, snavset og den manglende retssikkerhed i Rusland.[...] Ærligt har han fortjent *Sonning-prisen*. Skriver han måske ikke, at hele *Moskva og Leningrad er hundrede procent slumkvarter!*" (9.3.69).